

СЛІДАМИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Микола Хрієнко

УДК 7.071.1Шев(470.56+574.2)

Восени 2013 року відбулася моя тридцять третя журналістська експедиція. Напередодні 200-літнього ювілею з дня народження Кобзаря хотілося пройти шляхами його десятилітнього заслання.

Місто-мандрівник. Європа – Азія. Зустрічі з українцями. Музей-гауптвахта. Сучасне місто Оренбург вразило мене передусім своєю чистотою і впорядкованістю. Жителі в ньому неспішні й доброзичливі. Серед них є дуже багато українців. Це місто цікаве не тільки своєю багатою історією, а й тим, що біля нього протікає ріка Урал, правий берег якої розміщується в Європі, а лівий – в Азії. Обидва береги з'єднуються кількома мостами, і тому протягом одного дня можна побувати багато разів на двох континентах нашої планети.

Цікаво й те, що Оренбург кілька разів переносили з одного місця на інше, тому екскурсоводи в музеях називають його містом-мандрівником. У далекому 1773 році Оренбург штурмували повстанські загони Омеляна Пугачова, тут у льотному училищі навчався перший космонавт світу Юрій Гагарін, у цьому місті кілька разів побував Тарас Григорович Шевченко. Останній раз – 15 днів (з 27 квітня по 12 травня 1850 р.) у камері-одиночці головної Оренбурзької гауптвахти після доносу прапорщика Ісаєва й арешту поета-засланця. Тепер у приміщенні тієї гауптвахти розташовано Меморіальний музей Т. Г. Шевченка. Я доторкався долонями своїх рук до тих кам'яних плит, по яких ходив у солдатських чоботях наш великий поет-художник.

Разом з музейними працівниками в тій камері-одиночці ми розсипали землю з географічного центру України, яку я привіз в Оренбург із Добровеличківки Кіровоградської області. Просипавшись у щілини між кам'яними плитами, наш український чорнозем назавжди

залишився як символ пам'яті там, де «карався, мучився..., але не каюся» великий поет.

Оренбург – це єдине місто на планеті Земля, де 27 березня 1993 року з ініціативи письменника-літературознавця Л. Большакова було створено «Інститут Тараса Шевченка», який став структурним науково-дослідним підрозділом Оренбурзького державного університету. Десять років «Інститут Тараса Шевченка» очолював Леонід Наумович Большаков – відомий учений-дослідник творчості геніального українського поета. Інститут проводив дослідження біографії Т. Шевченка періоду його 10-річного заслання, активно займався видавничою діяльністю, організовував наукові конференції. Нині «Інститут Тараса Шевченка» хоч і припинив своє існування в колишньому форматі, але та науково-дослідницька база, яка була створена за минулі роки, сповна використовується в різних напрямках, зокрема і в українських бібліотеках, музеях та загальноосвітніх школах.

За три дні перебування в красивому місті на берегах Уралу однією з найцікавіших була зустріч з активістами Оренбурзької обласної української культурно-просвітницької громадської організації імені Т. Г. Шевченка, яку вже багато років очолює Микола Петрович Науменко. Саме завдяки його ентузіазму та особистим коштам в Оренбурзі споруджено оригінальний двоповерховий Український будинок-музей, у якому представлено різнопланові матеріали й експонати про колишню та сучасну Україну, зокрема і про наших видатних земляків, які жили колись і живуть тепер в Оренбурзькій області. Серед них – і Тарас Григорович Шевченко.

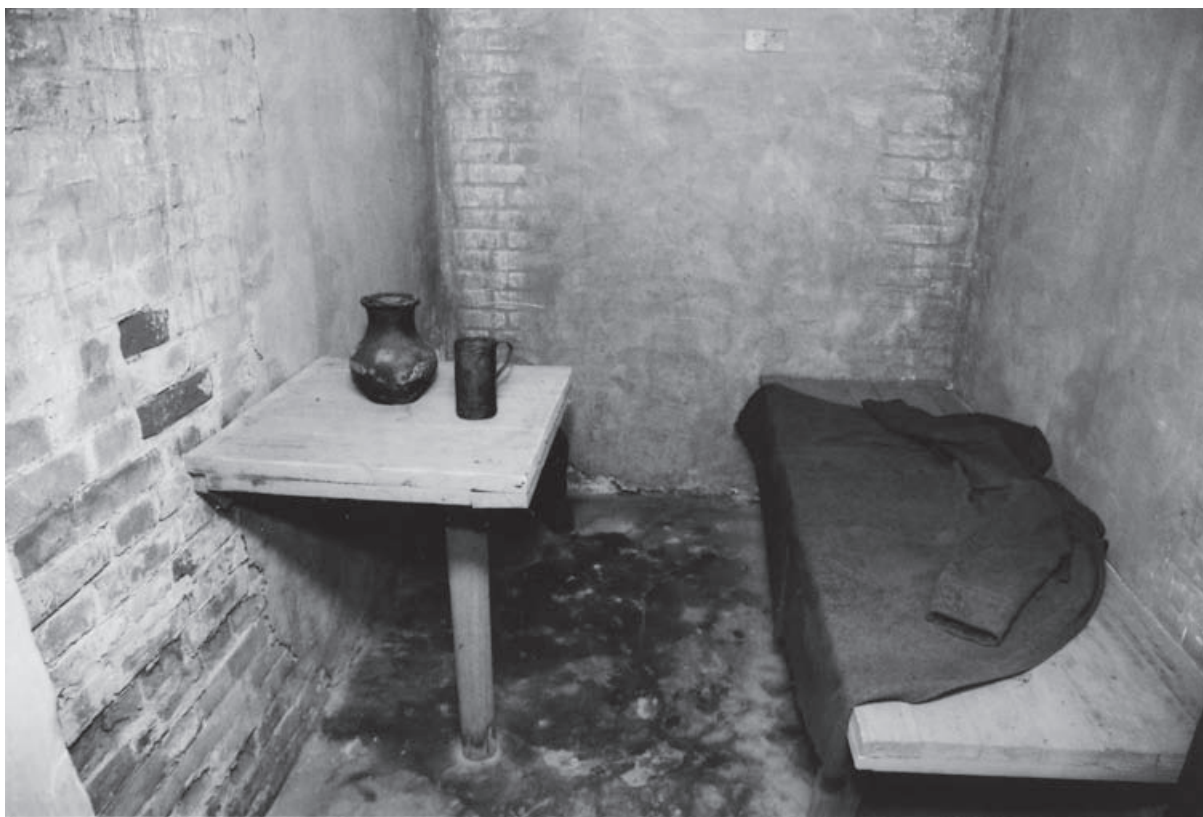
Зупинка в селі Острівне. Місто Орськ. З документальних матеріалів, які передав мені раніше мій супутник Денис Чернієнко, я вже знав, що Острівна – це колишня станиця

біля Орської дороги, а тепер — село Острівне Саракташського району Оренбурзької області. Це одне з ранніх українських поселень в Оренбуржжі, засноване в 1812—1813 роках жителями Кінель-Черкаської слободи — нащадками черкас (українців), які переселилися туди раніше. У с. Острівне, де проживало понад 500 мешканців, Т. Шевченко побував тоді, коли його доставляли етапом з Оренбурга до місця солдатської служби в Орську фортецю.

І ось тепер звернувши з Орської дороги, ми під'їхали до центру села й вийшли з автомашини. Ще темно, ще не світиться жодне вікно, але вже білють хати, чути, як за верболозами шумить річка. Пахне полином. Кукурікають півні. Ніби далека пожежа в степу над горизонтом, починає червоніти краєчок неба... Ось пам'ятник загиблим жителям с. Острівне на фронтах Великої Вітчизняної війни. Серед них багато українських прізвищ:

Бурлуцькі, Богаченки, Ісаєнко, Коваленко, Савченко, Садовий, Середа... А ось на цьому хресті, якщо добре придивитися, можна прочитати на металевій табличці такий напис: «На сем месте в начале XX века благочестивыми людьми был воздвигнут храм архангела Михаила. В 1930 году безбожниками храм был разрушен. Памятный крест установила Свято-Троицкая обитель поселка Саракташ 17 сентября 2004 года».

Несподівано з бокової вулички, яка виходить до школи, почулося скрипіння ратиць, і повз нас пройшло кілька корів. За ними йшли дві молоді жінки. Привітавшись, я запитав у них: «А чи є в Острівному люди, які розмовляють українською мовою?». Вони здивовано подивилися на мене й відповіли: «У нашому селі всі старі люди розмовляють українською мовою. І пісні на святах та на весіллях співають українські. А тих, хто заповідає перед смертю, одягають перед похоронами у вишиті

Реконструкція камери-одиночки гауптваhti в Орській фортеці, у якій з 24 червня по 3 жовтня 1850 року сидів під арештом рядовий Тарас Шевченко. (м. Орськ, РФ). Світлина М. Хрієнка

Сім крутих сходинок ведуть у невелику землянку, у якій таємно писав і малював Т. Шевченко з дозволу коменданта Новопетровського укріплення Іраклія Ускова.

Фрагмент експозиції в колишній схованці українського поета і художника.
(м. Форт-Шевченко, Республіка Казахстан).
Світлина М. Хрієнка

сорочки або кладуть у труну український рушник». — «А музей тут є?» — «Ні! Є тільки ось цей камінь, на якому вибито напис про те, що Острівне засноване переселенцями з України. Тут навіть Тарас Григорович Шевченко побував, коли його везли на заслання в Орськ...».

Коли ми виїхали із с. Острівне на дорогу, то побачили праворуч від неї смугастий чорно-білий верстовий стовп і відлиті на металі слова: «Страдаю, мучаюсь... но не каюсь! Т. Шевченко». Поруч барельєф поета й дата — 1847 рік.

«Пожежа в степу». Спогади про Сергія Кукурудзу. Ще в Оренбурзі, звідки розпочиналася наша спільна подорож слідами Т. Шевченка, ми з Д. Чернієнком детально обмінялися зібраною раніше інформацією, уточнили план

наших дій, а також відкоригували на картах маршрут...

Коли виїхали з Орська, то наш водій Борис Фролов узяв курс у долину ріки Ор, де нині розташовані села Соколівка та Урпія. Саме там після першого переходу експедиційного транспорту від Орська до річки Мендибай уночі 12 травня на побажання генерала І. Шрейбера рядовий Т. Шевченко спочатку зробив замальовку олівцем грандіозної пожежі в степу, а пізніше створив яскраву й динамічну акварельну картину на цю тему і подарував її генералові. Художньо-документальний твір Т. Шевченка під назвою «Пожежа в степу» не згорів і не загубився протягом багатьох минулих років, тепер зберігається (точніше — експонується) у Національному музеї Тараса Шевченка в Києві.

Після цікавої зустрічі з активістами обласного національно-культурного центру українців «Оксана» в місті Актобе (колишній Актюбинськ), що його очолює Валентина Мойсеєнко, уранці наступного дня ми вирушили далі дорогою, яка веде аж до Аральського моря. Несподівано наш провідник Роза Боянівна Болдагаріна запропонувала: «Давайте заїдемо до відомого в Казахстані художника. Він живе тут, в Актобе».

І невдовзі, увімкнувши диктофон, я слухав розповідь Ануара Жумагалійовича Отеген-Тана: «Родом я з Казахстану, з Актюбинської області. І хоч я ще 1972 року закінчив художньо-графічний факультет Нижньотагільського педагогічного інституту, але справжнім художником став тільки завдяки своєму вчителю Сергію Васильовичу Кукурудзі, який навчався у Києві в Художньому інституті в знаменитого і дуже відомого в Західній Європі майстра-новатора Михайла Львовича Бойчука. Пізніше Сергій Васильович Кукурудза, як і його знаменитий учитель, теж був репресований і опинився в Казахстані. Саме під його впливом я не тільки полюбив художню та поетичну творчість Тараса Шевченка, а й зачарувався його Батьківщиною — Україною. Оскільки Тарас Григорович зробив

дуже багато корисного для народу Казахстану, то мені теж хотілося віддячити чимось добрим Україні та її народу. І я дуже радий, що мені це вдалося, бо мої художні роботи, пов'язані з творчістю великого українського Кобзаря, не тільки експонувалися на виставках у кількох країнах світу, а й зберігаються, зокрема, в Києві у Національному музеї Тараса Григоровича Шевченка...

До 100-річчя з дня народження Сергія Васильовича Кукурудзи, який ми відзначали тут, у Казахстані, у вересні 2006 року, я підготував міжнародну виставку його художніх творів — живопису й графіки. На тій виставці експонувалася також і моя художня робота: я зобразив Тараса Григоровича Шевченка, мого вчителя Сергія Васильовича Кукурудзу і себе за малюванням. З пейзажу перед нами видно, що ми всі троє знаходимося на просторах Казахстану. Ця земля, образно кажучи, рідна по крові тільки мені. Однак вона стала дуже близькою і цим двом українським художникам, бо вони жили на ній, творили доб-

ро, і саме за це їх полюбив назавжди вдячний казахський народ».

Село Карабутак. Школа імені Шевченка. Поїздка до колишньої фортеці. Кілометри. Кілометри. Кілометри... Аж ось, нарешті, ми в с. Карабутак (Айтекебійський р-н Актюбінської обл.). Саме тут, у тодішньому військовому укріпленні Карабутак, Т. Шевченко побував двічі — у травні 1848 року, коли експедиція рухалася з Орська до Аральського моря, і в жовтні 1849 року, коли поет після завершення експедиції повертався з Аралу в Оренбург із флотською командою капітан-лейтенанта Бутакова.

Біля середньої школи, яка носить ім'я Т. Г. Шевченка, нас зустрів разом з учнями та вчителями директор цього навчального закладу Кайрат Чекибайович Султанов.

Після огляду цікавих експозицій у сільському краєзнавчому музеї та в школі, присвячених Кобзареві, Д. Чернієнко передав учням і вчителям нові книги й фотоальбоми від колективу Національного музею Тараса

Частина експозиції в Музеї української діаспори Південного Уралу (м. Оренбург, РФ).
Світлина М. Хрієнка

Шевченка в Києві. А школярі несподівано для нас прочитали кілька віршів Тараса Григоровича українською мовою. Особливо вразив чотирикласник Жамбулат Уміржанов: він декламував вірш «Думи мої, думи мої...» з такою глибокою проникливістю, ніби він сам написав ці рядки...

«А в нас вже давненько відкрито клас української мови під назвою "Майбутнє", — пояснила вчителька Валентина Гулей. — Вивчаємо не тільки українську мову, а й історію та культуру України, переглядаємо цікаві кінофільми. За спеціальною квотою кращі випускники здають вступні екзамени в українські вузи і навчаються там безкоштовно. Бажаючих багато...»

Після екскурсії селом та смачного обіду з національних казахських страв ми поїхали до того місця, де колись на високому березі річки стояло військове укріплення, зображене на малюнках Т. Шевченка, під назвою «Форт Кара-Бутак». На найвищому місці тепер стоїть пам'ятний обеліск із білого мармуру, на якому вибито напис: «Здесь в мае 1848 года останавливался ссыльный Т. Г. Шевченко — великий украинский поэт-демократ». Ми відшукали саме те місце, де колись стояв художник з олівцем та папером у руках. Порівнюючи зображення на малюнках із тим, що перед очима сьогодні, бачиш, як з вини людей деградує природа: тоді річка Кара-Бутак була повноводою і чистою, а тепер вона геть обміліла й густо заросла очеретом та рогозом. І береги дуже осунулися. Тільки небо над нами було таким високим і голубим, як і в часи Шевченка...

В Іргизі. Некрополь Мана-Аульє. Пошуки Дустанової могили. Нарешті ми дісталися й до райцентру Іргиз, який розташовується на правому березі однойменної річки. Саме ця місцина зображена на акварелі Т. Шевченка під назвою «Укріплення Іргиз-Кала». Без особливих труднощів з допомогою наших казахських друзів ми з Д. Чернієнком відшукали ту точку, де стояв тоді художник і малював військове укріплення...

Незадовго до прибуття експедиції в укріплення Іргиз-Кала Т. Шевченко зробив цікавий акварельний малюнок під назвою «Дустанова могила». Цікаво, де саме розміщується могила батира (богатиря) Дустана? Як її відшукати? Цією загадкою зацікавилися заступник голови адміністрації Іргизького району Акканат Шахін, редактор районної газети Марат Мирзали, директор школи в с. Шенбертал Думан Жайшиликов та кілька завзятих мисливців, які добре знали місцевість у районі наших пошуків.

Після багатьох консультацій з місцевими жителями, які уважно вивчали малюнок Т. Шевченка «Дустанова могила» й давали нам поради, ми, нарешті, зупинилися неподалік від аулу Жанис. Наш черговий провідник на цьому завершальному етапі пошуків узяв у руки аркуш із малюнком Т. Шевченка і покликав Д. Чернієнка: «Ось перед вами те, що ви шукаєте!». Ми всі теж «поприлипали» очима до малюнка й до того пагорба, який був перед нами. Схожість рельєфу була вражаючою, але Денис як справжній історик не повірив навіть своїм очам і сказав провіднику: «Ось дивіться, на малюнку Шевченка на передньому плані зображено воду, тобто річку Іргиз. Отже, він малював могилу Дустана стоячи на протилежному березі. А якщо це так, то пропорції зображеного на малюнку, зробленого з того берега, були б іншими». Провідник вислухав заперечення Дениса й запитав: «А коли Тарас Григорович малював могилу Дустана?». Той відповів: «Під час зупинки експедиції на ночівлю після чергового переходу від гори Мана-Аульє до могили Дустана, тобто ввечері 27 або вранці 28 травня 1848 року». — «Ось перед вами широка улоговина, саме в травні вона повністю затоплюється водою. Отже, Шевченко зобразив на своєму малюнку не річку Іргиз, а талу воду від снігу саме на цьому березі...».

Нині на тому пагорбі, біля якого ми стояли, багато сучасних поховань. Однак коли ми пройшли між ними й піднялися на найвищу точку, то побачили там велику купу позеленілих кам'яних брил. Саме під ними і була могила

казахського батира Дустана, яку змалював багато років тому Тарас Григорович Шевченко.

Під час цієї несподіваної подорожі я зробив для себе таке відкриття: казахи — це дуже гостинні люди, вони люблять свою землю, поважають старших і пам'ятають своїх предків, а ще — вони живуть без поспіху, у них поетичне й образне відчуття світу... Якщо коротко, — це люди з романтичними душами. Мабуть, саме тому їх і полюбив так щиро поет та художник Т. Шевченко.

Українці в Казахстані. Як стверджують архівні документи, перші українці почали селитися на казахських землях ще з 1768 року — це були учасники народно-визвольного повстання проти польсько-шляхетського гніту на Правобережній Україні, відомого під назвою Коліївщина.

Достовірно відомо також те, що в Західній Сибір, куди тоді входила частина нинішньої Республіки Казахстан, після знищення Запорозької Січі в 1775 році було заслано чимало українських козаків. Їх зараховували до Сибірського козачого війська, яке мало захищати нові землі, загарбані Російською імперією. Для цього вздовж Іртиша почали будувати військові укріплення, що їх пізніше було названо «гіркою лінією».

Услід за козаками до Казахстану почали переселятися й українські селяни. Спочатку їх теж зараховували до козачого війська, але пізніше більшість із них займалася землеробством, забезпечуючи козаків фуражем для коней і продуктами.

Дослідники визначають два періоди масового переселення українців до Казахстану. Перший — після скасування кріпосного права в Росії 1861 року. Другий період активного переселення жителів України в казахстанські степи дослідники пов'язують з відкриттям Транс-сибірської залізничної магістралі 1894 року та проведенням Столипінської аграрної реформи, починаючи з 1907 року.

Сотні тисяч українців примусово без слідства і суду було вивезено з рідних земель до Казахстану в роки сталінських репресій, ве-

личезна кількість наших земляків виїхала на територію Казахстану разом із заводами та фабриками під час евакуації на початку Великої Вітчизняної війни та в період освоєння цілих земель, який розпочався 1954 року.

Подивіться уважно на карту Казахстану. Скільки там назв сіл і містечок, які принесли із собою українці як пам'ять про рідну землю! Ніжинка, Полтавка, Київка, Українка, Веселий Поділ, Чигиринівка, Гуляй-Поле, Чернігівка, Шевченківка, Черкаське, Херсон, Звенигородка, Донецьке... І навіть у селі Париж теж живуть українці...

Ті українські назви назавжди прижилися на казахській землі, ніби коріння тих дерев, які посадив у степових краях Т. Шевченко під час свого заслання...

Фотозйомка в музеї. Портрет М. Савичева. Після того як мені до рук потрапила книга М. Савичева «Уральская старина. Рассказы из виденного и слышанного», у якій він розповідає про свої зустрічі з поетом, голова обласного українського культурно-просвітницького товариства «Єднання» Віктор Тарасенко й голова ради старійшин цього товариства Вадим Юхименко запропонували: «Давайте поїдемо в Західноказахстанський обласний історико-краєзнавчий музей, і там ви зробите фотозйомку портрета Савичева, що його намалював Тарас Григорович. Пізніше він називав у своїх листах того Савичева “щирим уральським козаком”».

Після оформлення необхідних документів директор музею Абіл Тауфікович Жоламанов дав розпорядження, і невдовзі головний хранитель цього закладу Марія Мурзагалієва принесла з фондів у спеціальній папці експонат № 938 та пояснила: «Оригінал портрета Савичева, щоб він не зіпсувався, експонувати постійно не можна, а тому він зберігається за сімома замками».

На моє прохання Марія Кужинівна поставила портрет на підвіконня, і я зробив кілька фотокадрів з обох боків. Ось кілька рядків з опису експоната № 938: «Портрет виконаний італійським карандашом на жел-

той бумаге. Размер 23 × 21,5 см. На обороте надписи: “Портрет этот нарисован в июне 1852 г. в Новоалександровском укреплении Тарасом Григорьевичем Шевченко” и “Портрет Никиты Федоровича Савичева в чине хорунжего. Подарен в войсковой музей Павлом Ивановичем Оборотневым (1909)”. Сохранился также в правом нижнем углу тогдашний шифр Шевченко, совмещающий буквы Т и Ш».

До написів на портреті М. Савичева є одне суттєве зауваження: Новопетровське укріплення нову назву — Новоалександрівське укріплення — отримало 1858 року, тобто після від'їзду звідти Т. Шевченка 5 серпня 1857 року. Отже, усі написи на портреті, крім автографа Шевченка, зроблені або 1858 року, або пізніше. Тобто після перейменування військового укріплення.

Пам'ятник українському Кобзарю в с. Карабутак Айтекебійського р-ну Актюбинської обл. (Республіка Казахстан). Світлина М. Хрієнка

«Червона калина», «Явір», «Смерічка», «Альтаїр». Про красиве й сучасне місто Актау, яке розкинулося на березі півострова Мангишлак, можна розповідати дуже багато, бо там живе чимало наших земляків, об'єднаних в Український національно-культурний центр імені Т. Г. Шевченка. Керує центром уже багато років енергійна, вдумлива та наполеглива Тетяна Степанівна Лісниченко.

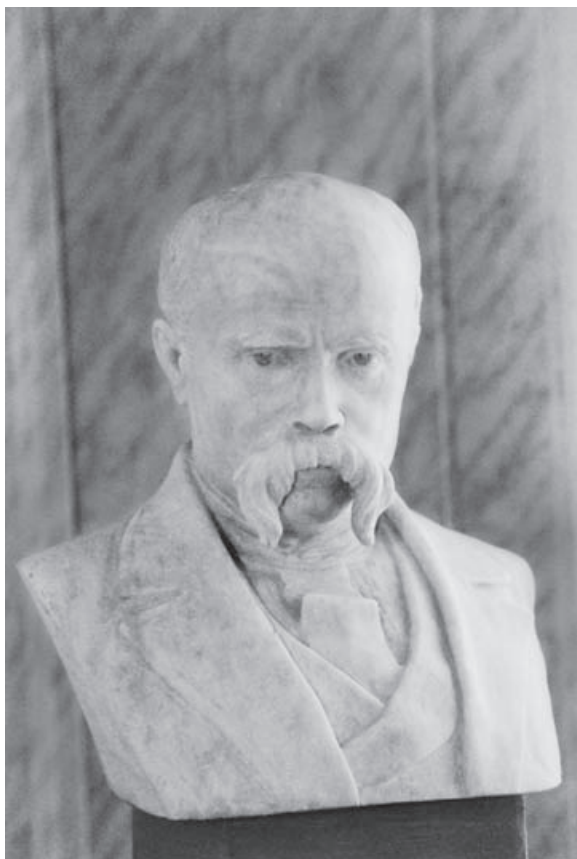
За три дні я зустрівся з багатьма нашими земляками й записав на диктофон цікаві розповіді про них та їхнє життя. Провів також фотозйомку учасників хору «Червона калина», вокальної чоловічої групи «Явір», жіночого вокального тріо «Смерічка», а також танцювального ансамблю «Альтаїр», у якому українські танці виконують і казахські дівчата. Свою активну участь у мистецькому житті української діаспори вони пояснили дуже коротко: «Нам цікаво!».

Телефонний дзвінок — і чую спокійний голос Т. Лісниченко: «Підходьте до пам'ятника Шевченку, там чекає вас гарний чоловік — Тарас Кікбайович Хітуов». — «Він казах?» — «Так, казах». — «А чому ім'я українське?» — «Ось саме про це і запитаєте в нього».

Мій новий знайомий виявився чоловіком спортивного стилю й керівного способу життя: заступник президента акціонерного товариства «Каражанбасмунай». Невдовзі ми сиділи в затишному кафе, і я запитав:

— Чому Вас батьки назвали іменем Тарас?

— Причина передусім у тому, що я народився в місті Форт-Шевченко, де розташовувалося Новопетровське укріплення. А мій рідний дядько Есбол Умірбаєв багато років був у нашому місті директором Музею Т. Г. Шевченка. Саме з його ініціативи мене й назвали Тарасом, це сталося 1964 року, саме тоді в Казахстані дуже широко відзначалося 150-річчя з дня народження Тараса Григоровича Шевченка. Того року дуже багато батьків назвали своїх синів Тарасами — у Казахстані навіть з'явився своєрідний рух: назвати 150 хлопчиків Тарасами. З того ювілейного року це ім'я стало в нас казахським.

Перший у світі пам'ятник Т. Шевченку, який з ініціативи коменданта Новопетровського укріплення Іраклія Ускова було встановлено на півострові Мангішлак у 1881 році. Нині бюст зберігається в музеї Т. Г. Шевченка в м. Форт-Шевченко (Республіка Казахстан). Світлина М. Хрієнка

— А як склалося Ваше особисте життя?

— Я вважаю його цікавим і вдалим. Для казахського хлопчика в ті часи ім'я Тарас було почесним, і я намагався це виправдати перед своїми батьками: добре вчився в школі, багато років працював на різних заводах. Був заступником голови адміністрації міста Актау та головою адміністрації Тюб-Караганського району, у якому адміністративним центром є місто Форт-Шевченко. У мене хороша дружина і троє дітей: син Еркен після закінчення політехнічного інституту працює нафтовиком, старша дочка Айлін — студентка філіалу Московського державного університету в Астані, а молодша дочка Мерей ще навчається в школі.

— Тарасе Кікбайовичу, а Ви були в Україні?

— Бував. І багато разів. Їздив туди на змагання як майстер спорту СРСР з боксу в складі збірної команди Казахстану. А коли я працював керівником Тюб-Караганського району, то на запрошення України делегація з нашого регіону побувала в Шевченківські дні не тільки в Каневі, а й навіть у селі Моринці, де народився Тарас Григорович. Там, у Музеї, я вручив його співробітникам не лише пам'ятні сувеніри, а й свіжі гілочки з тієї верби, яку посадив Тарас Шевченко біля Новопетровського укріплення. Тепер там міський парк. Ті гілочки з Казахстану музейні працівники посадили в землю, але я не знаю, чи прижилися вони.

— Хто для Вас особисто Тарас Григорович Шевченко?

— Передусім це великий поет і художник, який не тільки писав сильні вірші та створював високохудожні малюнки. Це ще й людина, яка саджала й вирощувала на нашій пустельній землі дерева. Тарас Григорович Шевченко — це духовна опора для українців, а для казахів — перший Посол України в Казахстані. Саме завдяки його сильній особистості в казахів почало формуватися дружне і поважне ставлення до українців. Саме завдяки Тарасу Григоровичу Шевченку весь світ дізнався про казахів і про ту землю, на якій вони живуть. Творчість Тараса Григоровича в роки заслання, зокрема і в періоди його експедицій на Аральське море та в гори Каратау й Актау, — це особлива книга історії казахського народу. Якби тоді саме тут не було Тараса Григоровича Шевченка, то ми багато чого не знали б про своє минуле.

— Що для Вас, Тарасе Кікбайовичу, найдорожче і найпам'ятніше в цій життєвій історії, пов'язаній з особистістю Тараса Шевченка?

— Для мене дороге і близьке моєму серцю все: і моє ім'я Тарас, і фотознімки з України, і спогади про все побачене й пережите... Іноді я одягаю вишиту сорочку, подаровану мені в Моринцях, і відчуваю себе ще й українцем. Це дуже хороше відчуття, коли ти любиш Ка-

захстан і любиш Україну. Ти ніби проживаєш одночасно два життя...

Біля величного пам'ятника Т. Шевченку в Актау ми разом з Тарасом Кікбайовичем розсипали між чорнобривцями землю, привезену мною з географічного центру України, потім я розстелив на гранітній плиті жовто-блакитний прапор з багатьма автографами наших земляків-українців, а мій новий знайомий написав на ньому: «Низький уклін великому українському Тарасу від казахського Тараса Хітуова. 5 жовтня 2013 року, м. Актау».

Музей Т. Г. Шевченка. Біля Каспійського моря. Музей Т. Г. Шевченка в м. Форт-Шевченко розташований у літньому будинку колишнього коменданта Новопетровського укріплення Іраклія Олексійовича Ускова.

У 1997 році за участю музейних працівників і художників України було проведено переeksпозицію Музею, і тепер вона складається із шести залів, у яких експонуються різні матеріали про Україну часів Шевченка, про Новопетровське укріплення, про участь Тараса Шевченка в геологічній експедиції на півострові Мангишлак у горах Каратау й Актау, тут представлено його малюнки і книги, є також вражаюча картинна галерея.

Найдовший центральний зал Музею оформлено так, що він мимоволі асоціюється з далекою дорогою, на узбіччях якої стоять чорнобілі верстові стовпи.

Складовою Музею є також землянка, до якої ведуть сім східців. У тій землянці Тарас Шевченко працював за дерев'яним столиком у спекотні місяці літа: писав і малював. Комендант Новопетровського укріплення підполковник І. Усков, людина прогресивних поглядів, сприяв поету й художнику в його творчості на свій страх і ризик. Саме тут, у Казахстані на півострові Мангишлак у поселенні біля Новопетровського укріплення, завдяки І. Ускову

ще 1881 року було встановлено перший у світі пам'ятник Тарасові Григоровичу Шевченку. Це погруддя українського поета й художника з білого мармуру вціліло і теж експонується в одному із залів Музею.

А де та верба, яка виросла з палиці-гілки, яку привіз на човні Тарас Шевченко з Гур'єва сюди на пустельний півострів Мангишлак 1850 року і вкопав у вологу землю біля джерельця? Вона росла й зеленіла аж до 1997 року. А потім почала всихати від старості. Стовбур тієї верби Шевченка нині зберігається в Музеї як один з найцікавіших експонатів. Однак навіть той сухий стовбур — це не остання крапка в довгій і незвичайній історії, бо та стара верба, коли всихала, почала випускати з коріння молоді пагони. І тепер на тому місці, де росло тільки одне дерево, тягнеться до сонця ціла сімейка молодих вербочок. Яка незвичайна історія з таким прекрасним продовженням!

Наша дослідницька експедиція «Слідами Тараса Шевченка» була присвячена не тільки минулому, але й відродженню всього того, що об'єднувало та об'єднуватиме народи України і Казахстану. Зокрема, це й драматична доля Тараса Шевченка, який, за словами наших казахських друзів, став першим Послом України в Казахстані. Саме тому ми з Д. Чернієнком передали частину фотознімків та зібраних матеріалів у Посольство України в Республіці Казахстан, щоб до 200-річчя ювілею Кобзаря спільними зусиллями привести в належний стан усі ті місця, які пов'язані з його іменем.

*Київ — Оренбург — Орськ —
Аральське море —
Актау — Форт-Шевченко — Київ.
Вересень — жовтень 2013 року*